

*Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen
työpapereita*

*Pellervo Economic Research Institute
Working Papers*

N:o 10 (Kesäkuu 1998)

**OSUUSTOIMINNALLISTEN
ELINTARVIKEYRITYSTEN
TULOSANALYYSI, SOVELLUTUS
MEIJERIAINEISTOLLA**

Heikki Isosaari

Helsinki kesäkuu 1998

ISBN 951-8950-85-7
ISSN-1455-4623

Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos PTT
Pellervo Economic Research Institute PTT
Eerikinkatu 28 A
00180 Helsinki

Helsinki 1998

ISOSAARI, Heikki. 1998. Osuustoiminnallisten elintarvikeyritysten tulosanalyysi, sovellutus meijeriaineistolla. Työpapereita N:o 10, 26 s. (Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos, Eerikinkatu 28 A, 00180 Helsinki, ISBN 951-8950-85-7, ISSN 1455-4623)

Tiivistelmä. Tutkimuksessa tarkastellaan osuuskuntien ja osakeyhtiöiden tulosarviointistrategian eroavuuksia sekä testataan viitekehystä osuuskuntien taloudellisesta käyttäytymisestä. Tutkimuksen havaintoaineistoksi kerättiin osuusmeijereiden vuosien 1995 ja 1996 tilinpäätöstiedot. Havaintoaineistoa analysoitiin regressioanalyysin avulla. Aineistosta todennettiin maidon tilityshinnan ja meijerin omavaraisuuden välinen positiivinen yhteys. Samoin meijerin suhteellisen nettotuloksen ja omavaraisuuden välinen positiivinen yhteys todentui. Hyvä kannattavuus todettiin meijeriaineistossa näkyvän sekä korkeina tilityshintoina että korkeana nettotuloksen tasona. Hyvin kannattavat meijerit maksoivat myös osuuspääomalleen korkeampaa korkoa. Suurin osa osuuspääoman koroista osoittautui kuitenkin olevan vain hieman riskittömän pitkän aikavälin koron yläpuolella.

Avainsanat: osuuskunta, tulosanalyysi, meijeri

ISOSAARI, Heikki. 1998. Economic and Financial Performance of Dairy Cooperatives in Finland. Working Papers No. 10, 26 p. (Pellervo Economic Research Institute, Eerikinkatu 28 A, 00180 Helsinki, Finland. ISBN 951-8950-85-7, ISSN 1455-4623)

Abstract. This research paper analyses the strategy to evaluate the economic and financial performance of co-operatives and investor-owned firms. The theoretical framework on the economic behaviour of a co-operative firm is formulated and tested with the Finnish dairy co-operatives. Data consists of the financial statements of the dairy co-operatives in 1995 and 1996. Regression analysis is used as a research method in this paper. The positive relation between the producer price and the debt to equity ratio is conformed as well as the positive relation between the profitability and the solvency of the co-operative dairies. Dairies with higher profits proved also to pay higher rents for their share capital, although the rent was seldom higher than the risk-free long term rent of government bonds.

Key words: co-operative, financial ratios, dairies

SISÄLTÖ

	Sivu
1. JOHDANTO.....	1
1.1 Tavoitteet.....	1
1.2 Markkinoiden muutos.....	1
1.3 Osuuskuntien tulosanalyysi.....	2
1.4 Aineiston esittely ja tutkimuksen rajaus.....	4
2. TEORIA.....	6
2.1 Osuustoiminnallisen yrityksen tavoitteet.....	6
2.2 Osuustoiminnallisen tulosanalyysin tavoitteet.....	6
2.3 Osuuskunnan tuloksenjakotavat.....	8
2.4 Osuuskuntien keskeiset tunnusluvut.....	9
2.5 Tulosanalyysin erot osuuskunnan ja osakeyhtiön välillä.....	10
2.6 Osuuskuntien rahoituksen erityiskysymyksiä.....	11
2.7 Esimerkit muista maista.....	13
3. MAITOMARKKINOIDEN RAKENNE JA MUUT MEIJERIVERTAILUT..	14
3.1 Tuotannon rakenne.....	14
3.2 Muut kotimaiset lähteet.....	14
3.3 Esimerkit muista maista.....	17
4. MEIJERIAINEISTON TULOSANALYYSI.....	19
5. YHTEENVETO.....	22
LÄHTEET.....	24
LIITE.....	26

1. JOHDANTO

1.1 Tavoitteet

Tutkimuksen tavoitteena on

1. analysoida osuuskuntien ja osakeyhtiöiden tulosarviointistrategian eroavuuksia
2. kehittää viitekehys tuottajaosuuskuntien tulosvertailuun ja soveltaa sitä kerätyssä meijeriaineistossa.

Tutkimus kuuluu osaprojektina ”Maataloustuotemarkkinoiden toimivuus Suomessa ja muualla EU:ssa” -kokonaisuuteen. Liittyminen EU:hun muutti maatalouden toimintaympäristöä. Markkinoiden toiminta vapautui. Siten markkinoiden toimivuus on noussut yhä keskeisemmäksi maatalouden kannattavuuden edellytykseksi. On tärkeää havainnoida ja seurata mm. seuraavanlaisia kysymyksiä:

- Toteutuuko yhden hinnan laki eli yhtenäistyvätkö hintatasot eri EU-maissa kuljetuskustannuksilla korjattuna?
- Miten hyvin hinnoittelussa toteutuvat täydellisen markkinoiden toimintaa ohjavat periaatteet vai onko jolloin markkinaosapuolella mahdollisuus käyttää monopoli-voimaa tuotteidensa hinnoittelussa?
- Onko markkinoilla toimijoiden liiketoiminta taloudellisesti kestäväällä pohjalla nopeasti vaihtelevissa markkinatilanteissa?

Tutkimuskokonaisuuden aiemmat osat ovat lähteneet toimialataloustieteen keinoin selvittämään tietyn kohdemarkkinan toimintaa. Lähtökohtana on ollut toimialataloustieteelle keskeinen rakenne-kilpailukyky-tehokkuus -paradigma, jossa markkinoiden rakennetietojen avulla analysoidaan yritysten kilpailukykyä ja markkinoiden toiminnan tehokkuutta. Tutkimuksen kestäessä on vahvistunut näkemys, jonka mukaan tutkimuksessa tulee käyttää mahdollisimman hyvin hyväksi säännönmukaisesti saatavat tiedot markkinoiden toiminnasta. Maatalouden osalta nämä ovat lähinnä julkisia tilastoja maatalojen toiminnasta ja taloudellisesta kehityksestä. Markkinoiden toiminnasta saadaan hintanoteeraukset sekä tiedot kaupattavista määristä. Elintarvikejalostajien osalta luonnollinen osa niiden toiminnan arviointia on tilinpäätösperiaalein mahdollisimman kattava hyväksikäyttö.

1.2 Markkinoiden muutos

Liittyminen Euroopan unioniin muutti maataloustuotemarkkinoiden toiminnan pelisääntöjä Suomessa. Maataloustuotantoa alkoi ohjata EU:n maatalouspolitiikka, joka

sallii kulloisenkin markkinatilanteen vaikuttavan suuremmin tuottajahintojen määräytymiseen kuin kansallinen maatalouspolitiikka ennen EU:hun liittymistä. Seurauksena on, että tuottajahintojen vaihtelu on lisääntynyt. Suomen elintarvikemarkkinoiden laajeneminen koko unionin laajuisiksi merkitsi puolestaan kilpailun kiristymistä. EU:n maatalouspolitiikka mahdollistaa elintarvikejalostajien kohtaamien hintapaineiden siirron maksettuihin tuottajahintoihin. Siksi EU-maiden väliset tehokkuuserot elintarvikeketjun eri osapuolten kustannuksissa vaikuttavat vallitsevaan tuottajahintatasoon.

EU:hun liittymisen jälkeen maataloustuottajille maksetut tuottajahinnat riippuvat yhä vähemmän hallinnollisista hinnoista ja enemmän jalostavien sekä välittävien yritysten kyvystä toimia markkinoilla. Tuottajahintatasoon vaikuttavat monet syyt kuten kysynnän ja tarjonnan alueellinen tasapaino, hallinnollisen säätelyn aste ja säätelyn toteuttamistapa, yritys rakenne sekä kilpailun toimivuus. Markkinoiden rakenne ja kilpailun luonne määräytyvät alalla toimivien yritysten käyttäytymisen tuloksena. Toimialan kilpailun luonne ja alalla toimivien yritysten taloudellinen tehokkuus ovat yksi osatekijä hintatason muotoutumisessa.

Maitomarkkinoiden erikoispiirre on tuore, huonosti säilyvä raaka-aine, jonka tuotantoa säätelevät EU:n asettamat tilakohtaiset tuotantokiintiöt. Raakamaidolla on sen vuoksi alueelliset markkinat. Sen sijaan lopputuotteista jopa 60-70 % on kohtuullisen pitkään säilyviä ja avoimen, Euroopan laajuisen kilpailun kohteena. Suurimmassa osassa lopputuotteita tuotedifferointi ja markkinoiden segmentointi tekevät mahdolliseksi eri valmistajien väliset hintaerot. Tämän vuoksi yritysten kyky toimia markkinoilla tehokkaasti on tärkeä tekijä tuottajahinnan määräytymisessä.

1.3 Osuuskuntien tulosanalyysi

Tilinpäätös antaa kuvan yrityksen toiminnasta. Tilinpäätösmateriaali on säännöllisesti saatavilla, joten se soveltuu hyvin markkinoiden kehityksen seurantaan. Mikäli tietty seurattava kohdejoukko muodostaa riittävän yhdenmukaisen ryhmän, tilinpäätöstietoja voidaan käyttää myös yritysten keskenäiseen vertailuun ja sitä kautta niiden toiminnan kehittämiseen. Ongelmina tilinpäätösmateriaalin käytössä ovat kuitenkin seuraavat tekijät:

- tilinpäätös ei kuvaa kovinkaan hyvin yrityksen toiminnan tehokkuutta
- tilinpäätöksessä käytetään lainsäädännön sallimia keinoja halutunlaisen kuvan antamiseen yrityksen taloudellisesta suorituskyvystä
- tilinpäätös on kuvaus koko yrityksen toiminnasta.

Näiden seikkojen takia tilinpäätöksestä on puhdistettava pois muut kuin halutun liiketoiminnan todelliset luvut ja puhdistetusta tilinpäätöksestä on laskettava erilaisia tehokkuutta mittaavia tunnuslukuja.

Monet elintarvikkeita jalostavat yritykset ovat tuottajien omistamia osuuskuntia. Osuuskuntien tulosanalyysiin ei kohdistu samanlaista yleistä mielenkiintoa kuin varsinkin julkisesti noteerattujen osakeyhtiöiden tulosanalyysiin. Tästä huolimatta osuuskuntien jäsenten on tärkeää seurata yrityksen tuloskehitystä, koska raaka-ainetoimitusten kautta yrityksen tehokkaan toiminnan merkitys jäsenen taloudelle on yleensä suurempi kuin pelkän yritykseen tehdyn pääomansijoituksen tuotto.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on kehittää osuustoiminnallisten yritysten tulosanalyysiä. Tutkimuksen havaintoaineistoksi on kerätty osuusmeijereiden vuosien 1995 ja 1996 tilinpäätöstiedot. Tutkimuksessa muodostetaan teorian avulla väittämiä osuustoiminnallisten yritysten taloudellisesta käyttäytymisestä. Väittämien toteutumista arvioidaan meijeriaineistossa.

Osuuskuntamuotoisen yrityksen tuloksellisuuden arviointi on vaikeampaa kuin osakeyhtiön. Tämä johtuu siitä, että yrityksen kannattavuutta ei yksistään arvioida sen tuloksen perusteella, vaan jäsenelle tärkeitä yrityksen kannattavuuden mittareita ovat myös maksettujen tilityshintojen taso ja osuuskunnan tarjoamien palveluiden laajuus. Osuuskunnan olemassaolo voi jopa olla jäsenen oman yritystoiminnan mahdollistava tekijä. Se voi esimerkiksi tarjota alueellisesti ainoan mahdollisuuden tietyn maatalousraaka-aineen jalostamiseen.

Osuuskuntien lisääntyvän tulosanalyysiseurannan myötä:

1. Yritysten tilinpäätöksen läpinäkyvyys ja vertailtavuus paranee. Yritykset siirtyvät vähitellen yhä selkeämpiin tuloksenjakotapoihin. Jäsenten mahdollisuudet saada tietoja osuuskuntansa toiminnasta monipuolistuvat. Yritysten kannalta vertaileminen ryhmän parhaimpaan yritykseen helpottuu.
2. Jäsenten valmiudet omistamisen strategiasta käytävään keskusteluun kehittyvät. Keskustelua käydään yrityksen toiminnan pitkän aikavälin tavoitteista ja siihen sopivasta tuloksenjakostrategiasta. Kantaa joudutaan ottamaan yrityksen pääomahuoltoon: Miten kohdellaan muita oman pääoman ehtoisia sijoittajia ja toisaalta millä edellytyksillä ja ehdoilla hankitaan vierasta pääomaa yrityksen käyttöön?

Taulukko 1. Havainto-otoksen muodostavat meijeriosuuskunnat ja niiden taloudellisia tunnuslukuja vuodelta 1996

	Yritysryhmä	Käyttökate	Tulos ennen (x) %	Omavaraisuus- aste %
Alavuuden Osuusmeijeri	Valion hankintaosk.	1,0 %	1,4 %	40,2 %
Etelän Maitokunta	Valion hankintaosk.	2,4 %	1,1 %	54,7 %
Evijärven Osuusmeijeri	Valion hankintaosk.	0,3 %	1,0 %	35,4 %
Hirvijärven Osuusmeijeri	Kymppimeijerit	-0,9 %	-0,6 %	45,0 %
Hämeen Osuusmeijeri	Valion hankintaosk.	1,5 %	1,2 %	51,7 %
Hämeenlinnan Osuusmeijeri	Kymppimeijerit	4,0 %	2,3 %	41,8 %
Härmän Seudun Osuusmeijeri	Valion hankintaosk.	-1,2 %	-0,4 %	38,9 %
Idän Maito	Valion hankintaosk.	0,1 %	1,0 %	61,3 %
Iisalmen Osuusmeijeri	Valion hankintaosk.	1,0 %	1,3 %	60,8 %
Kainuun Meijeri	Kymppimeijerit	3,0 %	0,5 %	61,7 %
Kauhavan Osuusmeijeri	Valion hankintaosk.	0,9 %	1,3 %	42,4 %
Keski-pohjan Juustokunta	Valion hankintaosk.	1,0 %	1,8 %	41,2 %
Keski-Suomen Maitokunta	Valion hankintaosk.	0,9 %	2,1 %	49,5 %
Kiuruveden Osuusmeijeri	Valion hankintaosk.	1,1 %	0,2 %	65,4 %
Koilliskuntain Osuusmeijeri	Valion hankintaosk.	1,7 %	3,0 %	48,6 %
Kortesjärven Osuusmeijeri	Valion hankintaosk.	-0,2 %	0,7 %	40,5 %
Kyrönmaan Osuusmeijeri	Markkinointisopimus Valion kanssa	0,0 %	-2,7 %	43,6 %
Kärsämäen Osuusmeijeri	Kymppimeijerit	0,7 %	0,4 %	25,8 %
Laaksojen Maitokunta	Kymppimeijerit	-8,7 %	-14,1 %	1,2 %
Lapin Maito	Valion hankintaosk.	1,3 %	1,8 %	44,9 %
Liperin meijeri	Markkinointisopimus Valion kanssa	1,7 %	-0,8 %	72,1 %
Maito-Aura	Valion hankintaosk.	7,0 %	2,1 %	68,5 %
Maito-Pirkka	Valion hankintaosk.	7,3 %	3,7 %	70,2 %
Maitojaloste	Valion hankintaosk.	0,2 %	1,2 %	46,5 %
Maitomaa, Suonenjoki	Kymppimeijeri (xx)	1,5 %	-0,0 %	69,1 %
Milka	Meijeriosk. Milka	2,5 %	-0,6 %	52,9 %
Nilsian Osuusmeijeri	Valion hankintaosk.	1,6 %	1,6 %	64,7 %
Nurmeksen Osuusmeijeri	Valion hankintaosk.	0,4 %	1,8 %	60,2 %
Osuuskunta Maitokolmio	Kymppimeijerit (xx)	3,3 %	1,8 %	52,4 %
Osuuskunta tuottajain maito	Valion hankintaosk.	0,2 %	1,2 %	62,8 %
Porlamin Osuusmeijeri	Keskusliikkeisiin kuumaton	6,1 %	1,5 %	50,2 %
SataMaito	Kymppimeijerit (xx)	3,1 %	1,8 %	58,8 %
Vieremän Osuusmeijeri	Valion hankintaosk.	1,2 %	1,7 %	51,8 %
Virtain Osuusmeijeri	Valion hankintaosk.	-0,4 %	0,8 %	46,1 %
Ähtärin seudun Osuusmeijeri	Valion hankintaosk.	1,8 %	0,9 %	29,1 %
Keskiarvo		1,4 %	0,6 %	50,0 %
Keskihajonta		2,6 %	2,8 %	14,4 %

(x) = satunnaiseriä ja varauksia, mutta verojen jälkeen

(xx) = Ingman Foods:in tuotanto- tai markkinointiyhteistyö

Yritysryhmässä vuoden 1996 tilanne

Käyttökate ja tulos prosentteina liikevaihdosta

2. TEORIA

2.1 Osuustoiminnallisen yrityksen tavoitteet

Kotisalo (1997, s. 43) analysoi modernin osuustoiminnan kehityksen perustuvan:

1. eettiseen toimintatapaan

Asiakkaat kokevat yrityksen luotettavaksi ja läheiseksi. Yritys kantaa vastuuta ympäristöstään.

2. kansalaisvastuullisuuden merkityksen kasvuun

Ajatusmaailma kaikkivoivasta yhteiskunnasta on romahtanut. On havaittu, että taloudellisesti ja moraalisesti kestävä toiminta vaatii kansalaisten aktiivista osallistumista yhteisten asioiden hoitoon.

S-ryhmän pääjohtaja Jere Lahti (1996) pohtii osuustoiminnan ideologisia lähtökohtia kirjassaan ”Sinun etusi Suomessa” seuraavasti: Osuuskunnan toimintaa ei ole tarkoitettu varallisuuden keräämiseen itse osuuskuntaan, vaan osuuskunnan tarkoitus on pelkästään tuottaa sen jäsenten siltä odottamat ja edellyttämät palvelut. Voitto on osuuskunnissa hinnoitteluvirhe. Käytännössä virhettä syntyy mm. liiketoimintaan sisältyvän epävarmuuden vuoksi. Osuuskunnissa ylijäämä pitäisi palauttaa jäsenille käytettyjen palveluiden suhteessa. Osakeyhtiöissä liiketoiminnan lähtökohta on aina paras mahdollinen tuotto sijoitetulle pääomalle ja varallisuuden arvon nousu. Siitä syntyy tavoiteristiriita asiakkaiden ja omistajien välillä. Osuuskunnassa tämä ristiriita pystytään välttämään, koska jäsenet ovat sekä asiakkaita että omistajia. Osakeyhtiön voi odottaa menestyvän osuuskuntaa paremmin vain sellaisilla toimialoilla, joilla on suuri pääomatarve ja suuret riskit.

2.2 Osuustoiminnallisen tulosanalyysin tavoitteet

Yrityksen tulosanalyysi on lähinnä omistajille suunnattua informaatiota, jonka perusteella mitataan yrityksen arvoa. Osuuskunnissa omistajat ovat myös merkittäviä asiakkaita, eikä omistusosuutta osuuskunnissa voi realisoida sen käypään arvoon. Siksi osuuskunnan arvon mittaaminen ei ole tulosanalyysin keskeisin tehtävä, vaan tulosanalyysi voisi ennemmin toimia eräänlaisena osuuskunnan tilityskyvyn mittarina.

Tulosanalyysi on yrityksissä osa sidosryhmien riskianalyysiä. Osuuskunnissa on tärkeää, että hallinto saa analysoitua tietoa osuuskunnan taloudellisesta tilanteesta monista eri lähteistä. Riskianalyysi osuuskuntien kohdalla tarvitaan myös silloin, kun osuuskunnan tarvitsemaa vierasta pääomaa hinnoitellaan. Tulosanalyysin keskeiseksi tehtävä-

väksi on myös noussut yrityksen muiden sidosryhmien vaatimus entistä läpinäkyvämmästä ja hyväksytyimmästä toimintatavasta. Näiden vaateiden takia yrityksissä uhraataan paljon voimavaroja esimerkiksi ympäristövaikutusten arviointiin ja seurantaan.

Osuuskunnissa tilinpäätösinformaation merkitys omistajalle on itse asiassa suurempi kuin osakeyhtiöissä, koska merkittävän osan osuuskunnan toimintaa muodostavat jälkitilit, jotka jaetaan tilikauden päättyessä. Jälkitilit heikentävät sen taloudellisen informaation arvoa, minkä tilikauden sisäiset indikaattorit antavat osuuskunnan kehityksestä. Osuuskunnilla ei myöskään ole pörssiyhtiöiden tapaisia tiedonantovelvoitteita kertoa kaikista tilikauden sisäisistä tapahtumista, joilla voi olla vaikutusta yhtiön arvoon.

Osuuskunnissa on lähinnä henkilöomistajia, joilla ei voi olettaa olevan kehittyntä omaa tulosanalyysiä. Toisin voi olettaa olevan etenkin niillä osakeyhtiöillä, joilla sijoitusrahastot ja toiset yhtiöt harjoittavat jatkuvaa omistustensa seurantaan. Pienomistajalla on siten mahdollisuus seurata suurempien ns. institutionaalisten omistajien liikkeitä, joiden voi olettaa perustuvan huolelliseen tulosanalyysiin.

Osuuskunnissa verrattain pienellä omistusosuudella voidaan valita henkilöitä yhtiön hallitukseen valvomaan muiden osuudenomistajien kollektiivista etua. Hallintotyöskentelyssä monipuolisia valmiuksia strategiakeskusteluun tarvitaan, jottei hallinto työskentele yksistään yritysjohton tekemän tulosanalyysin pohjalta. Omistuksen strategiakeskustelussa keskeinen vuosittainen kysymys on, miten suuri osa yrityksen tekemästä tuloksesta jaetaan omistajille ja miten suuri osa siitä jätetään yrityksen käyttöön. Lisävaikeuden tähän valintaan on tuonut EU:n myötä elintarvikemarkkinoilla tapahtunut muutos, jossa markkinoiden vaihtelut ovat kasvaneet ja kilpailu kiristynyt. Tämä on merkinnyt yritysten kannalta markkinariskien kasvamista ja marginaalien kaventumista.

Osakeyhtiön toiminnan tavoitteena on voiton maksimointi ja sitä kautta sijoitetun pääoman tuoton maksimointi. Osuuskunta tasapainoilee korkean tilityshinnan ja vakavaraisuuden välillä. Vakavaraisuuden säilyttäminen hyvällä tasolla on perinteisesti ollut osuuskunnille vaikeampaa kuin osakeyhtiöille. Osakeyhtiöiden kyky houkuttaa riskirahoitusta on osuuskuntaa parempi, koska sijoituksen arvonnousu on mahdollista realisoida.

Osuuskunnan liiketoimintaidea voi myös poiketa hyvin paljon toisista osuuskunnista. Osuuskunta voi olla varsinaisen liiketoiminnan harjoittajan sijasta ainoastaan sijoittajana mukana liiketoimintaa harjoittavassa yhtiössä. Osuuskunnan asema on tällöin muuttunut palveluiden tuottajasta sijoittajaksi.

Osuuskuntien liiketoiminta on usein luonteeltaan hyvin erilaista. Siten osuuskuntien vertaaminen sellaisen tulosanalyysin keinoin, jossa suhdeluvut lasketaan osuuksina liikevaihdosta, johtaa helposti väriin johtopäätöksiin. Eräiden osuuskuntien toiminta kattaa vain raaka-aineiden hankinnan ja toisien myös raaka-aineiden jatkojalostamisen elintarvikkeiksi. On luonnollista, että osuuskuntien toiminta poikkeaa toisistaan myös markkinoiden mukaan. Siksi vertailu eri toimialoilla toimivien osuuskuntien välillä voi johtaa väriin tuloksiin.

2.3 Osuuskunnan tuloksenjakotavat

Osuuskuntamuotoisen yrityksen tavoitteiden ja tulosten tarkastelu on moniulotteista, koska osuuskunnan jäsenet ovat samaan aikaan omistajia ja asiakkaita. Osuuskunnalla on useita tuloksenjakotapoja. Maatalouden hankintaosuuskuntien kannattavuuteen vaikuttaa keskeisesti tuottajille maksettu maatalousperäisen raaka-aineen hinta. Raaka-aineesta voidaan jo tilikauden aikana maksaa enemmän kuin sen saaminen markkinoilta edellyttäisi. Tällöin raaka-aineen hinta on myös hankintaosuuskunnan tuloksenjakotapa. Muita tuloksenjakotapoja ovat osuuspääoman korko, tuottajalainojen, tiliviipymien yms. korot sekä ”alihintaiset” palvelut. Osuuskunnan tarjoamat palvelut ovat alihintaisia, jos niitä tarjotaan jäsenien käytettäväksi alle tuotantokustannusten tai alle niiden markkinahinnan. Jäsenille maksettavia korkoja on pidettävä eräänä osuuskunnan tuloksenjakotapana, mikäli maksettava korkotaso poikkeaa merkittävästi vieraalle pääomalle maksettavasta korkotasosta.

Meijereissä alle markkinahintojen myytäviä oheispalveluita voivat olla esimerkiksi keinosiemennys, tilasäiliöiden ja jäähdytyslaitteiden vuokraaminen ja huolto, yleiset neuvontapalvelut ja tiedotustoiminta. Palveluiden arvo vaihtelee meijereittäin melkoisesti. Palveluiden osuutta maidontuottajan tuloista on myös vaikea laskea, koska niitä ei eroteta osuuskunnan tuloslaskelmassa saamalla jääneinä tuloina. Palveluiden kautta tuleva tulo ei yleensä riipu meijerin taloudellisen tuloksen vaihteluista tilivuosien välillä.

Osuuspääomalle maksettava korko on osakeyhtiön osinkoon verrattavissa oleva tuloksenjakotapa. Korko maksetaan osinkojen tapaan kirjanpidossa näytetystä ylijäämästä. Meijerin jäsenilleen maidosta maksama hinta muodostuu tilityshinnasta lisätyn laaturkorjauksilla sekä lisä- ja jälkitilinä maksetusta hinnasta. Lisätili tarkoittaa meijerin maidontuottajalle tilikauden kuluessa maksamaa hintaa ja vastaavasti jälkitili maksetaan tilikauden tuloksen selvittyä. Näitä kahta tilitystä harvoin eritellään tilinpäätösai-

neistossa. Osuuskunnan kannalta jälkitilit ovat lyhytaikaista luottoa raaka-ainetoimittajilta.

Meijereissä jäsenten osuuspääoman määrä on yleisesti sidottu jäsenen ja osuuskunnan väliseen liikevaihtoon. Jäsenlainat ovat osuuskunnille ominainen tapa kerätä pääomaa ja ne lasketaan vieraaseen pääomaan. Jäsenlaina eroaa osuuspääomasta siten, että sen laina-aika on kiinteä, sillä on ennaltamäärätty korko ja se on irtisanottavissa (Volk 1991, s. 14). Jäsenlainaa pidätetään kaikilta jäseniltä samalla tavalla. Osuuspääoma on osuuskunnan omaa pääomaa, joten osuuskunnan purkaantumisessa lainat maksetaan ennen osuuspääomaa.

Volk (1991, s. 15) päätyy analyysissään tekemään osuuskuntien tilinpäätöstietoihin kolme oikaisua:

- jälkitilit käsitellään voitonjakoeränä
- jälkitilit erotetaan muista ostoveloista
- jäsenlainat siirretään taseen omaan pääomaan ja niiden korkoa käsitellään voitonjakoeränä.

2.4 Osuuskuntien keskeiset tunnusluvut

Tuottajaomisteisten yritysten tulosta pitää arvioida ensisijassa tilityskyvyn perusteella, mutta muihin sidosryhmiin nähden yrityksen näyttämän tuloksen on oltava yritystoiminnan jatkuvuuden ja kehittämisen kannalta terveellä pohjalla. Markkinaosuuden suuruus ei myöskään saa olla itsetarkoitus yrityksen toiminnassa, vaan keskeistä on aikaansaada yrityksen pitkän aikavälin elinkelpoisuuden takaava tulos.

Omavaraisuus tunnuslukuna kertoo pitemmän aikavälin toimintakelpoisuudesta. Omavaraisuuden arviointi poikkeaa meijerin toiminnan riskialttiuden mukaan. Mitä voimakkaammin vaihtelevilla markkinoilla meijeri toimii, sitä kovempi vakavaraisuusvaatimus sille on syytä asettaa. Yrityksen nettotulos on sitä vastoin selkeästi yhden vuoden toiminnan mittari. Nettotuloksen arviointiin vaikuttaa keskeisesti osuuskunnan tapa jakaa toiminnan ylijäämä takaisin omistajille. Nettotulosta edeltäviä eriä voitonjaossa ovat tilityshinta jälkitileineen ja tuottajapalvelut. Tuloslaskelmassa nettotuloksen jälkeen tuleva erä voitonpalauttamiseen on osuuspääoman korko. Osuuskunnissa, joissa osuuspääoman korko on lähellä rahamarkkinakorkoa, osuuspääomaa ei pidetä riskisijoituksena yritykseen. Osuuspääoman korko ei siten heijasta yrityksen toiminnan riskialttiutta.

Kannattavuuden varmistamiseksi osuuskuntien johto haluaa tilikauden kuluessa yleensä maksaa raaka-aineesta vain sen, mitä tarvitaan raaka-aineen saannin varmistamiseksi, ja vasta tilikauden loputtua sen, mihin on varaa. Koska nimenomaan hankinta-osuuskuntien tulos syntyy raaka-ainekilojen edelleenjalostamisesta, jälkitilit ovat yleisin tapa toteuttaa osuuskunnan ylijäämänjako tilikauden päätyttyä sen jälkeen, kun osuuspääomalle on maksettu kohtuullinen korko.

Hankintaosuuskunnan toiminnan pitäisi olla lähtökohtaisesti kannattavaa, koska raaka-aineen hinta pitäisi asettua sellaiselle tasolle, mitä osuuskunnan on mahdollista maksaa. Osuuskunnan ensisijaisia päätösmuuttujia ovat raaka-aineesta maksettava hinta lisineen ja osuuskunnan vakavaraisuuden turvaaminen. Voittovarot voivat olla osuuspääoman koron maksun jälkeen lähes nolliä tai sitten ne voidaan rahastoida osaksi omaa pääomaa. Jälkimmäinen vaihtoehto osoittaa, että osuuskunnan tilityskyky on ollut parempi kuin mitä on maksettu tilityshintoina.

2.5 Tulositysien erot osuuskunnan ja osakeyhtiön välillä

Osakeyhtiöissä on yhä yleisemmin vallalla politiikka, jossa yhtiön pääomistajat sitoutuvat maksamaan tietyn prosenttiosuuden yhtiön voitosta osinkoina. Osuuskunnissa osuuspääomille maksetaan sen sijaan usein varsin vakiota korkoa, joka määräytyy usein myös yleisen korkotason perusteella, eikä osuuskuntien tuloksen mukaan. Osuuskuntien ajatusmaailma poikkeaa tässä kohdin etenkin julkisesti noteeratuista osakeyhtiöistä, joiden henkilöomistajille voisi ajatella olevan itse asiassa sama, jääkö voitto yrityksen käyttöön kasvattamaan sen arvoa ja sitä kautta myös sen osakkeiden arvoa vai mitataanko voitto ulos yrityksestä osinkoina.

Monissa maatalouden hankintaosuuskunnissa on siirrytty toimintamalliin, jossa tuotanto on yhtiöitetty. Näin toimivat mm. Atria Oy, HK-Ruokatalo Oy ja Valio Oy. Osuuskunnista on tullut joko tuotantoyhtiön raaka-aineen hankkijoita tai jopa ainoastaan tuotantoyhtiön omistajia. Mikäli tuotantoyhtiöllä on muita omistajia kuin raaka-aineen toimittajat, syntyy ristiriita näiden omistajaryhmien välillä. Verotusvaikutuksia lukuun ottamatta raaka-aineen tuottajille pitäisi olla sama, mitataanko yhtiön tulos ulos raaka-aineen hinnoissa vai pääoman tuottona. Sitä vastoin muut omistajat voivat saada osuutensa tuloksesta ainoastaan pääoman tuottona. Jos raaka-ainetuottajat käyttävät enemmistövaltaa yrityksessä, tietoisuus piilotetun voitonjaon mahdollisuudesta herättää epävarmuutta muiden omistajien keskuudessa. Hyvä kannattavuus ja hyvä osingonmaksukyky näkyvät yritykselle vieraan pääoman hinnan alenemisena ja mahdollisuutena houkutella muita sijoittajia.

Mikäli hankintakilpailu on kovaa eli tuote on kuljetettavissa ja tuotantosopimukset eivät sido viljelijöitä tiettyyn jalostajaan, jälkitilit eivät voi muodostua kovin hallitseviksi tuloksenjakomuuodoiksi. Kilpailu ajaa raaka-ainemarkkinoilla hinnoittelua toimivaksi enemmän spot-periaatteella. Erityisesti lihanjalostuksessa tämä on koettu ongelmaksi, koska välituotemarkkinoiden eli esimerkiksi porsasmarkkinoiden hinnoittelu ei välttämättä ole suhteessa lopputuotemarkkinoiden eli tässä tapauksessa lihasikamarkkinoiden hinnoitteluun. Koko tuotantoketjun tehokkuuden kannalta on tärkeää, että markkinoiden välinen yhteys toimii siten, että pitkän aikavälin kannattavuus taa-taan molemmissa tuotantovaiheissa. Lisäongelmia tässä aiheuttavat aikaviiveet hinta-signaaleista haluttuihin volyymimuutoksiin, jotta kysyntätarpeet pystyttäisiin kulloinkin tyydyttämään. Alhaisilla tuottajahinnoilla jalostusyritys voi kasvattaa markkinaosuuttaan lopputuotteissa. Toisaalta hankintakilpailu nostaa tuottajahintatasoa ja kilpailu tuotemarkkinoilla pitää jalostusyritykset kustannustehokkaina.

Varsin vähän keskustelua on käyty siitä, mikä on osuuskunnan tavoiteltava omavaraisuusaste. Osakeyhtiöstä poikkeavia asioita omavaraisuuden määrittelyssä ovat mm. seuraavat seikat:

- Osuusmaksut ovat nostettavissa toisin kuin osakkeisiin sijoitettu pääoma. Osuuskunnan taloudellisen tilanteen heikentyessä osuuspääomien pako voi syventää osuuskunnan rahoituskriisiä.
- Osakeyhtiöt ja osuuskunnat toimivat usein erilaisilla markkinoilla. Osakeyhtiöiden kyky houkuttaa riskirahoitusta on parempi, koska sijoituksen arvonnousu on mahdollista realisoida. Osuuskunnan tavoitteena ei yleensä ole yrityksen markkina-arvon kasvattaminen, koska osuuskunnan toimintojen myynti on harvinainen tapahtuma.

2.6 Osuuskuntien rahoituksen erityiskysymyksiä

Kolme keskeistä ongelma-aluetta osuuskuntien rahoituksessa ovat (Harte 1997, s. 39-40):

1. Aikahorisonttiongelmia

Osuuskunnan jäsenen sijoitushorisontti on yleensä lyhempi kuin osuuskunnan varojen tuottoikä. Tuloksena on osuuskunnan pääomapula tai tarve maksaa ylituottoa jäsenien sijoituksille. Osuuskuntien varallisuus kasvaa puolestaan yli ajan, kun vain osa investointien tuotoista maksetaan takaisin ja osalla mahdollistetaan osuuskunnan toiminta tulevaisuudessa. Jäsen ei suoraan hyödy osuuskunnan omaisuuden kasvusta, jollei se liity tuotannollisiin investointeihin.

Jäsen pystyy realisoimaan sijoituksensa todellisen tuoton vain osuuskunnan lopettaessa toimintansa. Jäsenen kannalta riski on tuolloin, että hän saa erilaisen osuuden osuuskunnan omaisuudesta kuin mitä hän on sen kartuttamiseen osallistunut. Osuuskunnan jäsenyys on myös yleensä avoin, joten omaisuuden jakajien määrä muuttuu. Aikahorisonttiongelmia johtaa osuuskunnissa osakeyhtiöitä alhaisempaan kiinnostukseen tehdä ei-materiaalisia pitkän tuottoajan omaavia investointeja tutkimukseen, myynninedistämiseen ja tuotekehittelyyn.

2. Portfolio-ongelma

Hankintaosuuskunnan jäsen investoi osuuskunnassa sellaiseen sijoituskohteeseen, jolla on samanlainen riskiprofiili kuin hänen tuotantotoiminnallaan, koska osuuskunta toimii samalla toimialalla kuin sen jäsenkin. Toki sijoitus oman tuotantonsa jatkojalostamiseen mahdollistaa yleensä sen, että omasta tuotantotoiminnasta saadaan parempi tuotto.

3. Kontrolli-ongelma

Hankintaosuuskunnan johdon ja jäsenen tavoitteet eivät välttämättä ole samanlaiset. Tämä ongelma on yleinen muissakin yritysmuodoissa. Osuuskunnissa se korostuu kahdesta syystä:

a) jäsenosuudet eivät vapaasti siirrettävissä

Tämä estää omistajavallan keskittymisen. Hankintaosuuskunnissa jäsenten intressien suuruus valvoa osuuskunnan toimintaa ei määräydy sijoitetun pääoman perusteella, vaan sillä perusteella, miten paljon jäsen käyttää osuuskunnan palveluita. Kun jäsen käyttää paljon osuuskunnan palveluita, hänen saamansa hyöty osuuskunnan tehokkaammasta toiminnasta esimerkiksi korkeampien tuottajahintojen muodossa on suuri. Osakeyhtiöissä omistajille syntyy eri suuruinen intressi yrityksen toiminnan valvontaan: suurimmat omistajat katsovat yleensä tarkimmin omistuksensa perään.

b) pääomalähtöisiä johtamisinsentivejä ei ole

Osuuspääoman arvo ei määräydy markkinoilla kulloistenkin tulevaisuuden tuottonäkymien mukaan. Osakkeen myyntihinta on osakeyhtiöissä mittari yritysjohdon työn onnistumiselle. Osuuskunnassa johdon menestyksen mittarit eivät ole niin yksiselitteiset. Johdon menestystä arvioidaan ainoastaan osuuskunnan toiminnasta saatavien historiatietojen perusteella. Johdolle ei myöskään ole mahdollista asettaa osakkeen arvoon perustuvia optiokannusteita.

2.7 Esimerkit muista maista

Gentzoglani (1997, s. 173) määrittelee osuuskunnan tehtäväksi maksimoida palvelut jäsenilleen siten, että voitto saavuttaa tietyn halutun tason, joka pitää muut sijoittajat tyytyväisinä ja varmistaa osuuskunnan tulevan toiminnan. Gentzoglani muodostaa hypoteeseja osuuskunnan taloudellisista suhdeluista verrattuna vastaavalla toimialalla toimivaan osakeyhtiöön. Empiirisenä havaintoaineistona hänellä on 12 meijeriyri-tystä Kanadasta, joista puolet on osuuskuntia. Yritysten toimintatavat ovat saman-tyyppiset, ne toimivat samalla toimialalla ja yritykset ovat kutakuinkin samankokoiset. Lähtökohdaksi hän muodostaa eräitä toteamuksia osuuskuntien perinteisesti ajatellusta käyttäytymisestä:

- osuuskunnat joutuvat nojaamaan enemmän velkarahoitukseen toimintansa kasvun rahoittamiseksi,
- osuuskunnat investoivat osakeyhtiöitä enemmän kiinteään omaisuuteen samaa lii-kevaihtoa kohti,
- osuuskuntien kannattavuus on heikompi kuin osakeyhtiöiden.

Kanadan meijeriaineisto ei kuitenkaan todentanut näitä väitteitä, joten Gentzoglani päättyy seuraaviin lopputoteamuksiin: Osuuskunnat ovat osoittaneet vahvuutensa so-peatumisessa markkinoiden muutoksiin. Se, ettei perinteisiä väittämiä voitu todentaa, johtui siitä, että osuuskuntien kasvu ja taloudellinen menestys oli ollut edellisinä vuo- sian parempaa kuin osakeyhtiöiden. Osuuskuntamuotoisuus oli antanut omistusraken- teesta lähtevän kilpailuedun osakeyhtiöihin verrattuna siten, että yhtiöt päätyivät tulo- sanalyysissä samantyyppiseen loppuarviointiin.

3. MAITOMARKKINOIDEN RAKENNE JA MUUT MEIJERIVERTAILUT

3.1 Tuotannon rakenne

Suomessa toimitettiin meijereihin maitoa 2 261 milj. litraa vuonna 1996. Valioryhmän osuus on tästä oli 1 691 milj. litraa eli 75 %. Valion hankkimasta raaka-aineesta 44 % käytettiin tuoretuotteiden ja 37 % juustojen valmistukseen. Valion omistajina on 46 osuusmeijeriä. Tamperelainen Maito-Pirkka irtautui Valiosta toukokuussa 1998. Maito-Pirkan liikevaihto on noin 250 milj. mk. Ingmanin osuus maidon vastaanotosta vuonna 1996 oli 60 milj. litraa.

Meijerikenttä voidaan jakaa 7 osaan (Volk 1997, s. 25):

1. hankintaosuuskunnat, jotka keräävät maidon Valiolle, mutta joilla ei ole omaa jalostusta (26 kpl)
2. itsenäiset valiolaiset meijeriosuuskunnat, joilla on omaa jalostusta, mutta joilla on markkinointisopimus Valion kanssa (3 kpl)
3. Meijeriandelslaget Milka
4. itsenäiset meijeriosuuskunnat, joilla on oma jalostus ja oma markkinointi (6 kpl)
5. Ingman Foods Oy Ab
6. itsenäiset Ingmanin kanssa liittoutuneet meijeriosuuskunnat ja yritykset (13 kpl)
7. muut maidonjalostajat (10 kpl).

Näistä osuuskuntamuotoisia ovat luokat 1-4 yhteensä 36 kpl ja luokasta 6 10 kpl. Valion liikevaihto oli vuonna 1996 7,8 mrd. mk, Ingman Foodsin 1,0 mrd. mk, Milkan 0,4 mrd. mk ja lähinnä ryhmän 4 muodostaman Kymppimeijereiden 1,4 mrd. mk.

3.2 Muut kotimaiset lähteet

Syksyllä 1997 tehdyssä kyselyssä Maitovaltuuskunnan jäsenosuuskunnille (Maitovaltuuskunta ja Maaseudun Tulevaisuus 7.10.1997) kerättiin vuoden 1996 tilitystiedot 32 osuuskunnalta. Kyselyn tulokset on esitetty taulukossa 2 ja kuviossa 1. Maidon perushinta on laskettu normimaidolle, joka sisältää 4,3 % rasvaa ja 3,3 % valkuaista. Poikkeamat tästä on liitetty laatulisään. Tilityskyky sisältää osuuspääomalle maksetun koron ja muut tuottajakorot, jotka on jaettu penneiksi vastaanotettua maito-litraa kohti. Tilityskyvyssä on myös otettu huomioon varausten, poistoerojen¹,

¹ Poistoja voidaan nopeuttaa siirtymällä suunnitelman mukaisista poistoista elinkeinoverolain mukaisiin enimmäispoistoihin.

makstujen verojen sekä tuloslaskelman yli/alijäämä maitolitraa kohti. Vertailuun on sisällytetty osuuskunnan oma arvio siitä, miten monta penniä vastaanotettua maitolitraa kohti se on investoinut erilaisiin tuottajapalveluihin².

Tilityskyky on siten osuuskunnan oma arvio siitä, mitä se olisi pystynyt maksamaan tilityshintana, mikäli koko sen tulos olisi käytetty maitotilityksiin. Meijereiden maksamat perushinnat olivat vuonna 1996 lähes samat, mutta tuottajan saama maidon kokonaishinta vaihteli erityisesti jälkitilin suuruuden mukaan. Investointien ajoitus vaikuttaa vuosittaisiin muutoksiin maidon hinnoissa ja muissa taloudellisissa tunnusluvuissa.

Kuviossa 1 havainnollistettu yhteys omavaraisuusasteen ja tilityshinnan välillä kuvaa hyvin osuuskunnan perusproblematiikkaa: Miten paljon tuloksesta jaetaan omistajille ja miten paljon varataan osuuskunnan tulevaan kehitykseen? Tehokkaimmat yritykset sijoittuvat matriisissa molempien merkkipaalujen yläpuolelle eli niiden omavaraisuusaste on yli 40 % ja ne ovat maksaneet yli keskiarvon olevaa tilityshintaa. Yli ajan tarkastelussa tavoitteena on siirtymien havainnoiminen sekä suhteellisena sijoittumisena vertailuryhmässä että sijoittumisena hyvän arvosanan merkkipaalujen suhteen.

Meijereiden toimitusjohtajat kommentoivat vuoden 1996 tuloskehitystä Pellervo-lehden artikkelissa (Savolainen, 1997, s. 9-10). Toimitusjohtajat kiinnittävät erityisesti huomiota erilaisten meijereiden keskenäisen vertailun vaikeuteen. Eräät meijereistä ovat selkeitä hankintaosuuskuntia ja toiset harjoittavat tuotteiden markkinointia kuluttajille saakka. Edellisessä tapauksessa toiminnan tulos on vakaa, eikä osuuskunnalla ole tarvetta käyttää riskirahoituksen tuomaa vipuvaikutusta.

Hankinta- ja markkinointiosuuskunnat ajautuvat myös eri asemaan, kun niiden tuloskäsitteitä vertaillaan osuuksina liikevaihdosta. Hankintaosuuskunnissa liikevaihto jää maitolitraa kohti huomattavasti vaatimattomammaksi ja siten sen on samalla absoluuttisella tuloksella helpompi näyttää parempia suhteellisia tuloslukuja markkinointiosuuskuntaan verrattuna.

---

² Tavallisimpia tuottajapalveluita ovat tuotantoneuvonta, maidontuottajatilaisuudet ja -palkinnot, syysiemennysten tukeminen, tilasäiliöhuolto, analyysipalveluiden tukeminen, laatupalvelut, ammattilehtien tilaaminen, sorkkahoidon ja lomituksen järjesteminen.

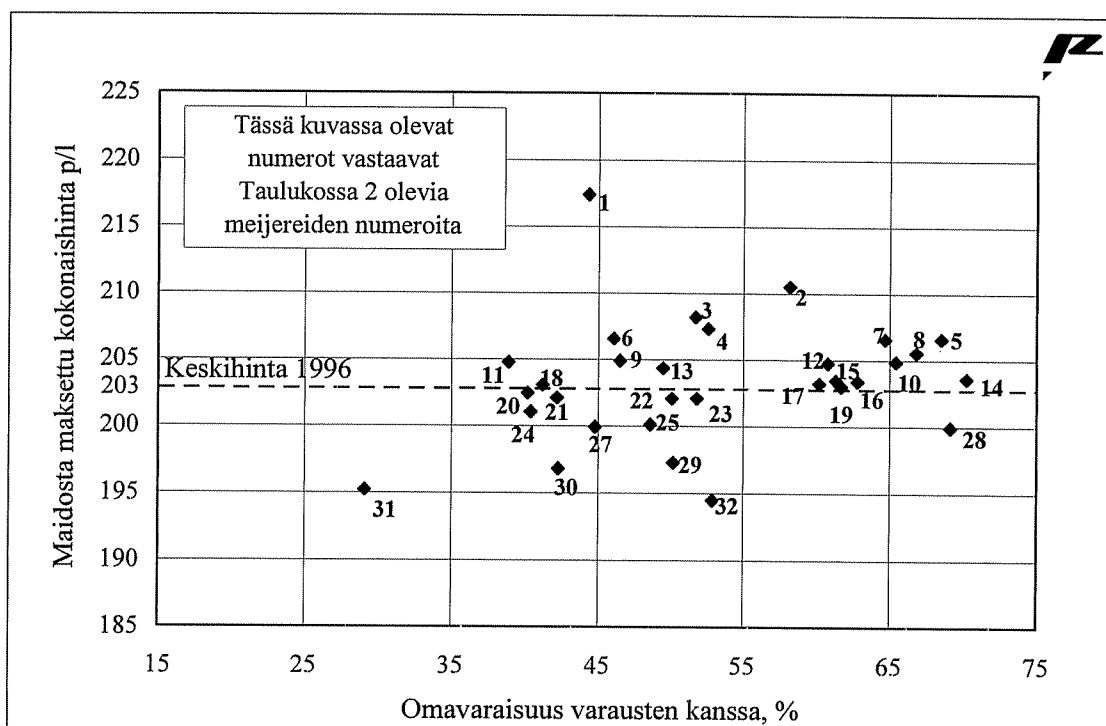
Taulukko 2. Meijeriosuuskuntien tilityshinnat ja omavaraisuusasteet vuodelta 1996

	Maidon vastaanotto milj. l	Perushinta p/l	Laatu p/l	Jälki-tili p/l	Kokonaishinta p/l	Osuuspääoman korko%	Tilityskyky p/l	Tuottajapalvelut p/l	Oma- varai- suus- aste %
1 Hämeelinnan Osuusmeijeri	27	186,51	5,91	25,00	217,42	8	222,42	3,98	44,3
2 Etelän Maitokunta	21	186,38	6,42	17,75	210,55	10	218,16	6,16	58,2
3 Hämeen Osuusmeijeri	21	185,02	5,20	18,00	208,22	7	217,78	-	51,7
4 Osuuskunta Pohjolan Maito	138	188,09	6,24	13,00	207,33	5	213,26	3,50	52,6
5 Osuuskunta Maito-Aura	91	186,09	5,50	15,00	206,59	8	220,85	6,55	68,5
6 Virtain Osuusmeijeri	9	186,85	6,73	13,00	206,58	5	210,85	1,96	46,1
7 Nilsiä Osuusmeijeri	26	186,07	6,63	13,87	206,57	8	215,24	4,12	64,7
8 Alueosuuskunta Promilk	121	186,41	6,34	12,79	205,54	8	214,08	3,45	66,8
9 Osuuskunta Maitojaloste	153	186,22	6,68	12,00	204,90	10	210,92	2,30	46,5
10 Kiuruveden Osuusmeijeri	34	186,74	5,97	12,16	204,87	10	206,92	3,52	65,4
11 Härmän Seudun Osuusmeijeri	12	185,73	5,65	13,40	204,78	3	204,00	3,70	38,9
12 Iisalmen Osuusmeijeri	41	186,04	6,00	12,71	204,75	8	210,55	3,36	60,8
13 Keski-Suomen Maitokunta	74	185,86	6,50	12,00	204,36	5	211,62	2,52	49,5
14 Osuuskunta Maito-Pirkka	90	183,35	5,26	15,00	203,61	10	217,86	5,62	70,2
15 Osuuskunta Idän Maito	150	186,61	5,85	10,99	203,45	6	211,39	4,39	61,3
16 Osuuskunta Tuottajain Maito	341	186,03	6,35	11,00	203,38	10	208,57	5,78	62,8
17 Nurmeksen Osuusmeijeri	37	185,86	6,36	11,00	203,22	7	211,74	4,27	60,2
18 Keski-Pohjan Juustokunta	100	186,11	5,95	11,00	203,06	5	209,08	2,39	41,2
19 Kainuun Osuusmeijeri	73	186,20	5,90	11,00	203,00	4	207,50	6,00	61,7
20 Alavuden Osuusmeijeri	12	185,84	6,63	10,00	202,47	5	208,08	3,00	40,2
21 Kauhavan Osuusmeijeri	13	183,40	5,60	13,10	202,10	8	209,70	2,30	4,2
22 Osuuskunta Rannikon Maito	14	185,81	6,28	10,00	202,09	5	207,73	2,93	50,1
23 Vieremän Osuusmeijeri	17	186,01	5,41	10,67	202,09	8	209,14	4,00	51,8
24 Korttesjärven Osuusmeijeri	9	184,56	5,69	10,84	201,07	6	205,21	3,34	40,4
25 Koilliskuntain Osuusmeijeri	5	185,80	6,31	8,00	200,11	6	210,07	2,99	48,6
26 Evijärven Osuusmeijeri	10	183,47	5,55	11,00	200,02	-	205,76	1,70	-
27 Osuuskunta Lapin Maito	51	186,27	5,64	8,00	199,92	6	205,43	2,27	44,8
28 Osuuskunta Maitomaa	27	185,64	6,14	8,00	199,78	6	203,28	2,20	69,1
29 Porlammin Osuusmeijeri	7	186,83	4,45	6,00	197,28	10	200,70	1,62	50,2
30 Ålands Centralandelslag ÅAC	14	185,49	5,33	6,00	196,82	15	202,81	7,77	42,3
31 Ähtärin Osuusmeijeri	20	186,40	5,80	3,00	195,20	5	200,70	2,10	29,1
32 Meijeriosuuskunta Milka	102	186,55	3,93	4,00	194,48	4	196,61	5,27	52,9

Oma-
varaisuus on oman pääoman osuus lisättyä varauksilla koko pääomasta.

Lähde: Maitovaltuuskunta

Kuvio 1. Meijereiden omavaraisuus ja tilityshinta 1996

3.3 Esimerkit muista maista

Noeme ja Adular (1997) analysoivat osuustoiminnallisuuden merkitystä maidonjalostuksessa EU:n alueella. Taulukossa 3. on esitelty osuuskuntien markkinaosuudet eri maidonjalostustuotteissa.

Taulukko 3. Osuuskuntien markkinaosuudet eri maitotuotteissa vuonna 1993, %

	Maidon vas- taanotto	Nestemäinen maito	Voi	Juusto	Maitoneste
Saksa ¹	74	70	72	68	70
Ranska	50	52	51	36	53
Italia ²	39	9	41	24	0
Hollanti	82	86	96	88	75
Irlanti	97	99	100	80	100
Tanska	92	89	96	86	55
Portugali	71	92	76	15	21

¹ Länsi-Saksa

² Tiedot vuodelta 1989

Lähde: Noeme ja Adular 1997, s. 198

Osuustoiminnalla on tärkeä merkitys monen EU-maan maitomarkkinoilla. Suurimmat maito-osuuskunnat ovat jopa levittäytyneet muihin EU-maihin (esimerkiksi Campina Melkunie Hollannista Belgiaan) tai EU:n ulkopuolelle (MD Foods Tanskasta moniin Lähi-idän maihin). Noemen ja Adularin mukaan maito-osuuskunnat muistuttavat toiminnaltaan toisiaan eri maissa. Yleensä jälkitilien ym. muiden tuloksenjakomuotojen osuus on pieni. Päähuomio keskitetään maidon tilityshinnan ylläpitämiseen.

Osuuskuntien rahoitusongelmat ovat myös yhdenmukaisia: Miten rahoittaa toiminnan kasvu ja uudet aluevaltuudet? Ongelmaa lähestytään kahta kautta: joko nostetaan jäsenten panostusta yritysten omaan pääomaan tai houkutellaan jäsenkunnan ulkopuolista riskirahoitusta. Maittaisia vaihteluja esiintyy siinä, onko jäsenen panostus riippuvainen hänen toimittamien maitolitrojen määrästä.

Hollannissa meijereiden taloudelliseen vertailuun on kiinnitetty paljon huomiota. Siellä tehtiin 1990-luvun alussa sarja tutkimuksia meijereiden vertailusta tulosanalyysin keinoin (Zwanenberg ja Timmermans 1990 sekä Zwanenberg 1990). Lisäksi vuosittain Hollannissa on tehty maidon hintavertailu (viimeisin Aarts, Bremmers ja Stemme 1997). Tutkimukset on tehty Wageningenin maatalousyliopistossa ja niiden tulokset on julkaistu maanviljelijöille yleisesti leviävässä Boerderij -lehdessä.

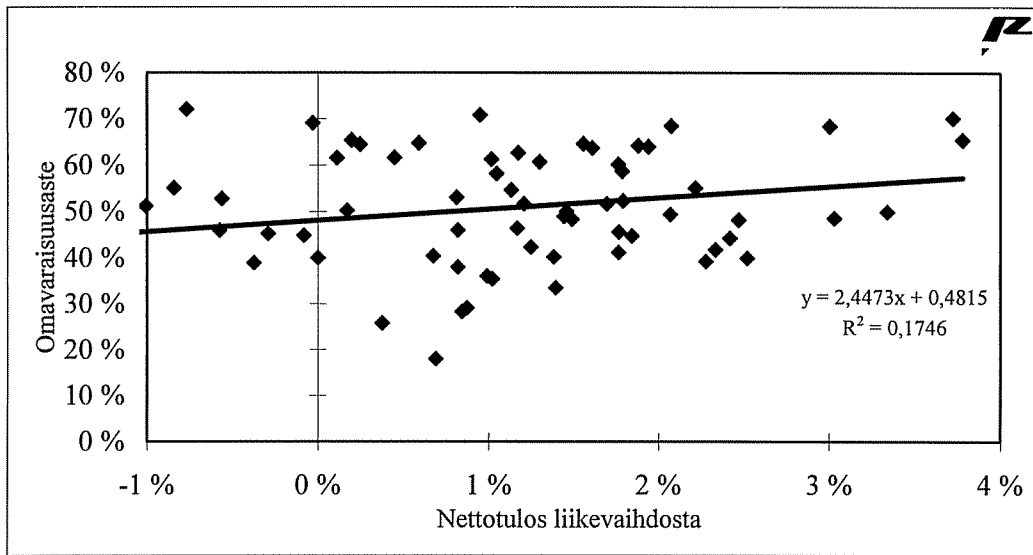
Meijereiden tulosanalyysin tunnuslukuina on Hollannissa käytetty seuraavia käsitteitä:

1. sijoitetun pääoman tuotto
2. oman pääoman tuotto
3. varausten muutos
4. vertailukelpoiseksi muutettu maidon tilityshinta
5. myyntikate
6. omavaraisuusaste
7. varausten summa suhteessa liikevaihtoon
8. liikevaihdon kasvu
9. myyntikate suhteessa vastaanotettuun maitomäärään
10. liikevaihto työntekijää kohti.

Tunnusluvuista on vertailun helpottamiseksi ja kokonaiskuvan saamiseksi piirretty ns. hämähäkkikuvio, jossa kukin tunnusluku muodostaa oman akselin. Akselien asteikot on muutettu suhteellisiksi, joten meijereitä verrataan ainoastaan toisiinsa eikä niille aseteta absoluuttisia tavoitearvoja. Analyysissä on vertailu suurimpia meijereitä keskenään ja lisäksi haettu kunkin tunnusluvun suhteen parhaimmat meijerit. Pääpaino analyysissä on kuitenkin sen arvioinnilla, miten yksittäisen meijerin toiminta on kehittynyt eri tunnuslukujen valossa vuosien välillä.

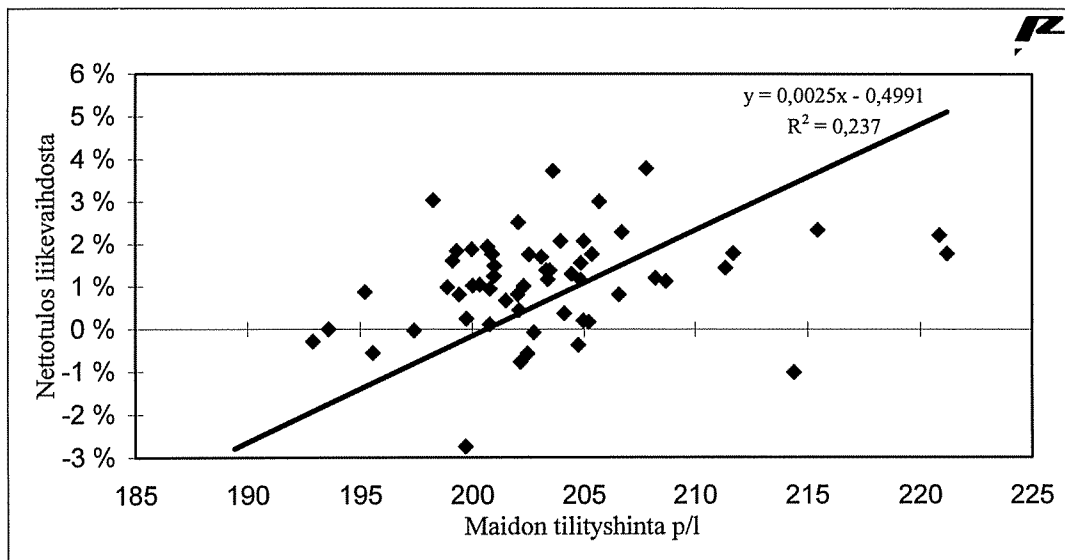

Kuvio 3. Meijerin nettotulos liikevaihdosta ja omavaraisuusaste

Nettotulos on ylijäämä ennen satunnaiseriä ja varauksia.
 Omavaraisuus on oma pääoma lisätynä kertyneellä poistoerolla ja vapaaehtoisilla varauksilla jaettuna taseen loppusummalla.
 Aineisto vuosilta 1995 ja 1996.

Kuvio 4. Maidon tilityshinta ja meijerin nettotulos liikevaihdosta

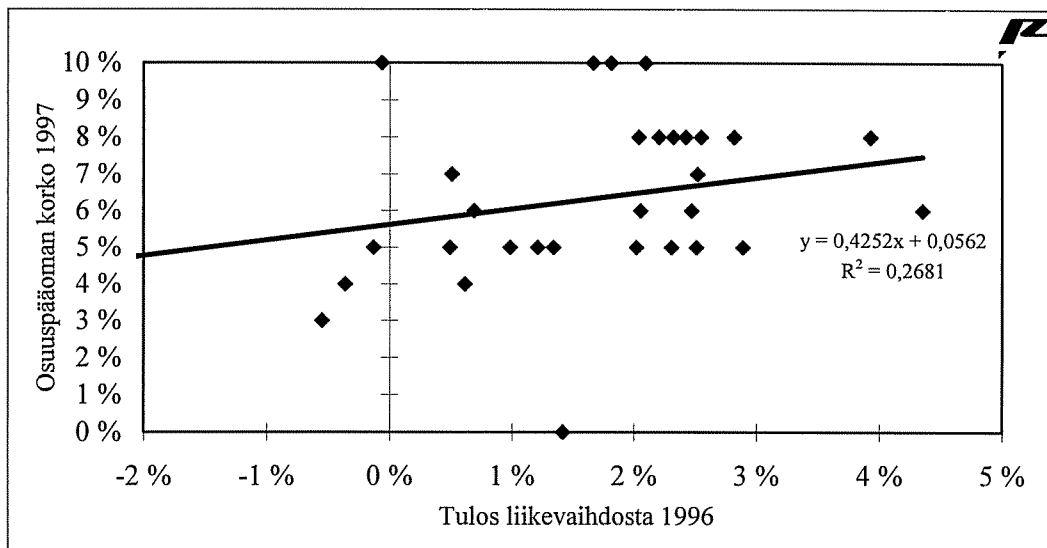

Maidon tilityshinta on maidon perushinta lisätynä laatuhyvityksillä ja jälkitilillä.
 Nettotulos on ylijäämä ennen satunnaiseriä ja varauksia.
 Aineisto vuosilta 1995 ja 1996.

Kuviossa 5 on analysoitu meijerin tuloksen ja osuuspääoman koron välistä suhdetta. Osuuspääoman korko maksetaan tilikauden ylijäämästä. Kuten voi odottaa hyvin kannattavat meijerit maksavat osuuspääomalleen korkeampaa korkoa. Yhteys on siten sama kuin osakeyhtiöillä osingon ja tuloksen välinen yhteys. Tosin vaihtelun osuuspääoman koroissa voisi odottaa olevan suurempaa. Suurin osa koroista on vain hieman riskittömän pitkän aikavälin koron yläpuolella, eivätkä ne siten näytä heijastavan sijoituksen riskialttiutta.

Kuvio 5. Meijerin tulos liikevaihdosta vuonna 1996 ja maksettavaksi ehdotettu osuuspääoman korko vuonna 1997

Tulos rahoituserien jälkeen.
Esitys maksettavaksi osuuspääoman koroksi.

5. YHTEENVETO

Tutkimuksen tavoitteena oli analysoida osuuskuntien ja osakeyhtiöiden tulosarvioinnin eroavuuksia sekä testata viitekehystä osuuskuntien toiminnasta meijeriaineistossa. Tutkimuksen taustakysymyksenä oli se, onko kaikkien markkinoilla toimijoiden liiketoiminta taloudellisesti kestäväällä pohjalla pitkällä aikavälillä nopeasti vaihtelevissa markkinatilanteissa. Tutkimus kuuluu osaprojektina ”Maataloustuotemarkkinoiden toimivuus Suomessa ja muualla EU:ssa” -kokonaisuuteen. Tutkimuksen havaintoaineistoksi kerättiin osuusmeijereiden vuosien 1995 ja 1996 tilinpäätöstiedot. Tutkimuksen empiirisen osan tavoitteena oli analysoida hypoteesejä osuustoiminnallisten yritysten taloudellisesta käyttäytymisestä.

Markkinoiden toimivuus on noussut yhä keskeisemmäksi maatalouden kannattavuuden edellytykseksi. Elintarvikejalostajien osalta luonnollinen osa niiden toiminnan arviointia on tilinpäätösmateriaalin mahdollisimman kattava hyväksikäyttö. Tilinpäätösmateriaali on säännöllisesti saatavilla, joten se soveltuu hyvin markkinoiden ja yrityksen kehityksen seurantaan. Tilinpäätöstietoja voidaan käyttää myös yritysten keskenäiseen vertailuun ja sitä kautta niiden toiminnan kehittämiseen. Osuuskunnissa tilinpäätösinformaation merkitys omistajalle on suurempi kuin osakeyhtiöissä, koska merkittävän osan osuuskunnan toimintaa muodostavat jälkitilit, jotka jaetaan tilikauden päättyessä.

Osuuskuntien jäsenille on tärkeä seurata yritysten tuloskehitystä, koska raaka-ainetoimitusten kautta yrityksen tehokkaan toiminnan merkitys jäsenen taloudelle on yleensä suurempi kuin pelkän yritykseen tehdyn pääomansijoituksen tuotto. Osuuskuntamuotoisen yrityksen kannattavuutta ei voida yksistään arvioida sen tuloksen perusteella, vaan jäsenelle tärkeitä yrityksen kannattavuuden mittareita ovat myös maksettujen tilityshintojen taso ja osuuskunnan tarjoamien palveluiden laajuus. Osuuskunnan toimintaa ei yleensä ole tarkoitettu varallisuuden keräämiseen itse osuuskuntaan, vaan osuuskunnan tarkoitus on tuottaa sen jäsenten siltä odottamat ja edellyttämät palvelut.

Osuuskuntien lisääntyvän tulosanalyysiseurannan myötä yritysten tilinpäätöksen läpinäkyvyys ja vertailtavuus paranee sekä jäsenten valmiudet omistamisen strategiasta käytävään keskusteluun kehittyvät. Omistuksen strategiakeskustelussa keskeinen vuosittainen kysymys on, miten suuri osa yrityksen tekemästä tuloksesta jaetaan omistajille ja miten suuri osa siitä jätetään yrityksen käyttöön.

Jäsenen omistusosuutta osuuskunnassa ei voi realisoida sen käypään arvoon. Siksi osuuskunnan arvon mittaaminen ei ole tulosanalyysin keskeisin tehtävä, vaan sen keskeisin tehtävä on arvioida osuuskuntien toiminnan tehokkuutta jäsenen kannalta. Tu-

losanalyysi on samalla myös osa sidosryhmien riskianalyysiä. Osuuskunnissa on tärkeää, että etenkin sen hallinto saa analysoitua tietoa osuuskunnan taloudellisesta tilanteesta monista eri lähteistä.

Hankintaosuuskunnan toiminnan pitäisi olla lähtökohtaisesti kannattavaa, koska raaka-aineen hinnan pitäisi asettua sellaiselle tasolle, mikä osuuskunnalle on mahdollista maksaa. Mikäli hankintakilpailu on kireää, jälkitilit eivät voi muodostua kovin hallitseviksi osuuskunnan tuloksenjakomuodoiksi. Kilpailu ajaa raaka-ainemarkkinoilla hinnoittelua toimivaksi silloin yhä enemmän spot-periaatteella eli osuuskunnan tilityskyky on lähellä raaka-aineesta maksettavaa tilityshintaa.

Tutkimuksen empiirisessä osassa havaintoaineistoa analysoitiin regressioanalyysin avulla. Aineistosta todennettiin maidon tilityshinnan ja meijerin omavaraisuuden välinen positiivinen yhteys. Samoin meijerin suhteellisen nettotuloksen ja omavaraisuuden välinen positiivinen yhteys todentui. Siten meijerin hyvä kannattavuus ja hyvä vakavaraisuus korreloivat keskenään riippumatta siitä, maksetaanko hyvä toiminnan kannattavuus korkeampien tilityshintojen muodossa vai näkyykö hyvä kannattavuus meijerin korkeana tuloksena, jolloin se voidaan maksaa tuottajille korkeampana osuuspääoman korkona.

Hyvä kannattavuus todettiin meijeriaineistossa lisäksi näkyvän hyvän taloudellisen tilanteen omaavissa meijereissä sekä korkeina tilityshintoina että korkeana tuloksen tasona. Ennako-odotusten mukaisesti hyvin kannattavat meijerit maksoivat osuuspääomalleen korkeampaa korkoa. Suurin osa osuuspääoman koroista oli tosin vain hieman riskittömän pitkän aikavälin koron yläpuolella, eikä korkotaso siten näyttänyt heijastavan sijoituksen riskialttiutta.

LÄHTEET

- Aarts Eric, Harry Bremmers ja Sven Stemme: Melkprizenonderzoek 1996; Department of Management Studies; Wageningen Agricultural University 1997
- Aho Teemu ja Hannu Rantanen: Yrityksen tilinpäätösanalyysi; Tampere, 1994
- Gentzoglanis, Anastassios: Economic and Financial Performance of Cooperatives and Investor-Owned Firms, An Empirical Study; kirjassa Nilsson, Jerker ja Gert van Dijk (toim.): Strategies and Structures in the Agro-food Industries; Van Gorcum, Hollanti, 1997 s. 171-182
- Hakelius, Karin: Cooperative Values - Farmers' Cooperatives in the Minds of Farmers; Department of Economics, Swedish University of Agricultural Sciences, Uppsala 1996
- Harte, Laurence: Creeping Privatisation of Irish Co-operatives, A Transaction Cost Explanation; kirjassa Nilsson, Jerker ja Gert van Dijk (toim.): Strategies and Structures in the Agro-food Industries; Van Gorcum, Hollanti, 1997 s. 31-53
- Kotisalo, Yrjö: S-ryhmän malli jäsenetujärjestelmän kehittämisessä tuo tulosta; Osuustoiminta No. 7-8, 1997 s. 42-43
- Lahti, Jere: Sinun etusi Suomessa; SOK 1996
- Maaseudun Tulevaisuus: Maitotilityksissä hintahaarukka vähintään 23 penniä litralta; 7.10.1997, s. 1 ja 5
- Mauget, Rene ja Francis Declerck: Structures, Strategies and Performance of EC Agricultural Cooperatives; Agribusiness Vol. 12, No. 3, 1996 s. 265-275
- Noeme, Carlas ja Magda Agular: Recent Evolution and Perspectives of Dairy Cooperatives in European Union; kirjassa Tozanli, Selma ja Jartua Giplin (toim.): A Case Study of Structural Change, the EU Dairy Industry; University of Reading, Structural Change in the European Food Industries, 1997 s. 198-222
- Paavola, Ulla; Pasi Torppa ja Olli-Pekka Lumijärvi: Miten lisätä yrityksen arvoa, menetelmiä omistajien tuotto-odotusten toteuttamiseksi; Ekonomia-sarja, Helsinki 1997
- Parliament, Claudia; Zvi Lerman ja Joan Fulton: Performance of Cooperatives and Investor-Owned Firms in the Dairy Industry; Journal of Agricultural Cooperation Vol. 5, 1990 s. 1-16
- Sarkola, Pirkko: Meijeriteollisuus; Kauppa- ja teollisuusministeriö, Toimialaraportti 1997
- Savolainen Jorma: Rakenteiden myllerrys jatkuu; Pellervo No. 8, 1997, s. 4-13
- Sorila, Johanna: EU-jäsenyyden vaikutus meijerialan kilpailuun Valio Oy:n näkökulmasta; Helsingin yliopisto, Elintarvikealan koulutusohjelman tutkimuksia No. 1120, 1997

- Valio Oy: Maito - perustietoa Valion toiminnasta ja taustoista 1997; Helsinki 1997
- Van Bekkum Onno-Frank ja Gert van Dijk: Agricultural Co-operatives in the European Union, Trends and Issues on the Eve of the 21st Century; Hollanti 1997
- Volk, Raija: Markkinoiden opiskelu jatkuu meijereissä; Pellervon vuosikirja 1997, Osuustoiminta No. 5, 1997 s. 22-25
- Volk, Raija: Osuuskuntien tulokseen ja verotukseen vaikuttavista tekijöistä - empiirisiä laskelmia yritysaineistolla; PTT Keskustelunaloitteita No. 15, 1991
- Yritystutkimusneuvottelukunta: Yritystutkimuksen tilinpäätösanalyysi; Helsinki 1996
- Zwanenberg A. ja C. Timmermans: Groten terker - klein, een stapje terug; Boerderij No. 2 1990, s. 24-33
- Zwanenberg, A.: Milkprice Comparison in the Netherlands; posteriesitys 6. EAAE kongressissa syyskuussa 1990

TILASTOT

- Maa- ja metsätalousministeriö: Meijeritilasto 1997; Tietopalvelukeskus, Helsinki 1998
- Meijeriväen liitto: Suomen Meijerikalenteri 1997; Helsinki 1996
- Valio Oy: Suomen osuusmeijereiden liiketilasto 1992; Helsinki 1993
- Vuosikertomukset osuusmeijereistä 1995 ja 1996

LIITE OSUUSKUNNAN TULOSLASKELMAN JA TASEEN RAKENNE**TULOSLASKELMA**

Liikevaihto

      - muuttuvat kulut

Myyntikate

      - kiinteät kulut

Käyttökate

      - poistot

Liikeylijäämä

      + rahoitustuotot ja kulut

Ylijäämä ennen satunnaisia eriä

      + satunnaiset tuotot ja kulut

Ylijäämä ennen varauksia ja veroja

    + poistoeron lisäys tai vähennys

    + vapaaehtoisten varausten lisäys tai vähennys

      - välittömät verot

Tilikauden ylijäämä

TASE

Vastaava

Käyttöomaisuus ja muut pitkäaikaiset sijoitukset

Vaihto- ja rahoitusomaisuus

Vastattavaa

Oma pääoma

    Sidottu oma pääoma

        osuuspääoma

        vararahasto

    Vapaa oma pääoma

        vapaat rahastot

        tilikauden ylijäämä

    Varaukset

        kertynyt poistoero

        vapaaehtoiset varaukset

Vieras pääoma

    Pitkäaikainen

    Lyhytaikainen